国家哲学社会科学学术期刊数据库
National Social Sciences Database

藏文书名的特点及其汉译研究[①]

仁增　傅利平　桑杰

[摘要]　书名是一部书的"品牌标志",也是其主题旨趣的"指示牌",因此,对其之翻译绝非小事。本文在介绍藏文书名的取法、构成特征的基础上,探讨了如何将藏文书名翻译成汉文的问题,提出三种主要翻译方法和三个基本要求,认为翻译藏文书名,在力求保留原文独特风格的基础上,更要关注目的语的表达习惯及译语读者的审美心态。只有这样,才能在目前的汉藏文化交流中,有效地实现藏文书名汉译的目的。

[关键词]　藏文书名;特点;汉译
[中图分类号]　H159
[文献标识码]　A
[文章编号]　1002－557(X)(2016)02－0201－08

书名往往是作者经过深思熟虑、反复推敲后选定的关键词,是一部书的"品牌标志",也是其主题旨趣的"指示牌"。有时候书名可以被视为进入正文的"金钥匙",甚至是解读正文的"密码",并且与正文相得益彰,成为有机的整体。因此,翻译书名绝非易事,更非小事,很多中外翻译学将其列入特殊词语之中探讨其翻译方法和技巧问题。书名翻译的好坏,在某种程度上直接关系到整部书的翻译质量及其影响力。书名译得好,有画龙点睛之妙,锦上添花之功。但是藏文书名的汉译经常被汉藏翻译界及藏学界所忽视,至今相关研究成果少之又少。由于对其翻译规律缺乏研究,尚未形成一致认识,译者们各行其是,造成了一定的混乱局面,影响了藏文化的有效传播。此外,藏文书名形式多样、风格独特、辞格叠用,成为作者展现文学才华、点缀作品外形、吸引读者眼球的重要平台,是其他民族文字的书名所难比拟的。其翻译方法也比较特殊,不能简单地照搬和套用"直译加解释"、"直译意译相容"、"意译"等汉英书名翻译的方法。所以,对藏文书名的翻译进行专题研究和探讨,十分必要。下面本人不揣简陋,对相关问题进行探讨。

一、藏文书名的取法

关于藏文书名的取法,有很多不同的说法。《经部密意解说》中说:"一切经典的取名方法可以概括为以地取名法、比喻取名法、人名取名法、内容取名法等四种。"[②]《诗注檀丁意饰》中说:"经典的取名

① 本文受青海民族大学博士研究生创新项目资助。
② 格勒南杰:《诗注檀丁意饰》(藏文)[M],西宁:青海民族出版社,2001年,第95页。

国家哲学社会科学学术期刊数据库
National Social Sciences Database

国家哲学社会科学学术期刊数据库 National Social Sciences Database

法除了上述四种外，还有以因取名法、以果取名法和篇幅取名法。”①但目前，大家比较公认的还是才旦夏茸大师在其文法书中所讲的分类法。根据他的观点，笔者认为藏文书名的主要取法可以概括为以下8种：

1. *以作者姓名取名*　即将作者的姓名置于书名之首而取名。如དབྱངས་ཅན་སྒྲ་མདོ།《央金声明》、བུ་སྟོན་ཆོས་……འབྱུང་།《布顿佛教史》、ཟ་ཏིའི་སུམ་རྟགས།《札都文法》、སི་ཏུའི་སུམ་རྟགས།《司徒藏文文法》等。这些书名之首出现的“央金(妙音仙女)”、“ 布顿”、“札都”“司徒”皆为作者之名，目的在于以此与其他同类著作相区分，或因作者多学不凡，使读者见其名而生强烈的求读欲望。

2. *以内容取名*　即根据书中所讲主要内容而取名，这是最常见的一类。如རྟགས་འཇུག《字性组织法》、བྱང་ཆུབ་ལམ་རིམ་ཆེན་མོ།《菩提道次第广论》、སྔགས་རིམ་ཆེན་མོ།《密宗道次第广论》等。《字性组织法》中从音的强弱等角度讲述了藏文三十个字母、十个后置字、五个前置字的阳性、中性、阴性等划分，及其他们之间的组合和搭配规律；《菩提道次第广论》详细阐述成就无上菩提必须经历的三士道之修行次第；《密宗道次第广论》则讲述成佛捷径密宗道即金刚乘之要义及方法次第。

3. *以特殊作用或功能取名*　在书的正名之后缀上比喻等修饰词，强调或突出书的作用和功能，这是藏语特有的一种取名法。如བོད་ཀྱི་བརྡ་ལ་བརྟེན་ནས་གསུང་རབ་ལ་འཇུག་པའི་སྒོ་ཤེས་བྱ་རབ་གསལ།《依藏语入经典之门 · 知识明鉴》、ཟབ་མོ་སྟོང་པ་ཉིད་ཀྱི་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་རབ་ཏུ་གསལ་བར་བྱེད་པའི་བསྟན་བཅོས་སྐལ་བཟང་མིག་འབྱེད།《阐明甚深空性真如之论著 · 开启具缘者慧目》、ཚད་མའི་དགོངས་འགྲེལ་གྱི་བསྟན་བཅོས་ཆེན་པོ་རྣམ་འགྲེལ་གྱི་དོན་གཅིག་ཏུ་དྲིལ་བ་བློ་རབ་འབྲིང་ཐ་མ་གསུམ་དུ་སྟོན་པ་ལེགས་བཤད་ཆེན་པོ་མཁས་པའི་མགུལ……རྒྱན་སྐལ་བཟང་རེ་བ་ཀུན་སྐོང་།《释量论要义释上、中、下三士嘉言荟萃 · 智者项饰圆善缘者一切所愿》等。出现于这些书名之末的“知识明鉴”、“开启具缘者慧目”、“圆善缘者一切所愿”等，以比喻或夸张等手法从不同角度强调了本书之作用和功能，或像一面清净的镜子能照透一切知识之景象，或使修学中观空性论的具缘读者开阔眼界，顿开茅塞，增长智慧，或使善缘读者学习并领悟量学要旨，满足相关的求知愿望。

4. *以所依据的论说等取名*　即根据作者著书时所承袭的法系或所依据的教理等取名。如第三类，亦置正名之后。如ཡུལ་གངས་ཅན་སྐད་ཀྱི་བརྡ་སྤྲོད་པའི་སུམ་ཅུ་པ་དང་རྟགས་ཀྱི་འཇུག་པའི་རྣམ་བཤད་སི་ཏུའི་ཞལ་ལུང་།《雪域语法论著三十颂及字性组织法概说大智者司徒言教》、བསྟན་བཅོས་མངོན་རྟོགས་རྒྱན་ཚིག་དོན་གྱི་སྒོ་ནས་བཤད་པ་བྱམས་མགོན་ཞལ་ལུང་།《现观庄严论注疏弥勒言教》、ལམ་རིམ་འཇམ་དཔལ་ཞལ་ལུང་།《菩提道次第文殊言教》等。各书名之末出现的“司徒言教”、“弥勒言教”和“文殊言教”等说明了达玛巴扎著语法论著时所依据的是司徒大师之论说，华旦曲杰和五世达赖喇嘛分别著《现观庄严论》与《菩提道次第》时各自所承袭的法系源于弥勒菩萨和文殊菩萨。

5. *以地名取名*　系以作者著书的地点及所赞颂的山水等取名。如དགེ་ཚུལ་གྱི་བསླབ་བྱ་གནམ་རྩེ་ལྡིང་མ།《沙弥戒律南泽当玛》、ས་སྐྱ་ལེགས་བཤད།《萨迦格言》、དགེ་ལྡན་ལེགས་བཤད།《甘丹格言》等。南泽当玛位于西藏堆龙德庆县，宗喀巴大师当年曾到该地去传法授戒，作了许多著述，故以此地名命名；萨迦和甘丹分别为萨迦派和格鲁派的创建地，萨迦班智达和班禅索南扎巴曾在上述两地写下了藏族历史上最著名的两本格言著作。

6. *以请教者姓名取名*　系以请赐或请教者姓名及所教导对象的姓名而取名。如འཕགས་པ་རིན་ཆེན་ཟླ་བས……ཞུས་པ་ཞེས་བྱ་བ་ཐེག་པ་ཆེན་པོའི་མདོ།《大乘宝月童子问法经》、བཤེས་གཉེན་སྦ་བ་ལ་གདམས་པ།《赐善知识巴瓦之教诲》、ཆོས་ཀྱི་བློ་གྲོས……ལ་གདམས་པ་ཟབ་དོན་རབ་གསལ།《赐确吉洛智之教诲奥义明示》等。大乘宝月童子是一名圣者，他曾向佛陀请教了不少有关大乘佛经方面的问题，得到一一解答，后整理成册，并起名为《大乘宝月童子问法经》；善知识巴瓦和确吉洛智曾分别向宗喀巴大师和喜饶嘉措大师祈请赐教，两位大师随应所求，著文答复，故对所赐教诲以求教者之名命名。

7. *以比喻等修辞手法取名*　用相似的喻体说明本体的一种取名法。如སྙན་འགྲེལ་མི་འཇིགས་སེང་གེའི་ང་རོ།《诗注无畏狮子吼》、གྲུབ་མཐའ་རྒྱ་མཚོར་འཇུག་པའི་གྲུ་གཟིངས།《宗派海洋之舟》、སྐར་རྩིས་ཀུན་འདུས་ནོར་བུམ།《历算聚宝盆》等，将本体诗注、宗派与历算分别比喻为无畏狮子吼、海洋和聚宝盆，以此强调了各书所具有的与众不同的特色。

① 格勒南杰：《诗注檀丁意饰》(藏文)，青海民族出版社，2001年，第96页。

国家哲学社会科学学术期刊数据库 National Social Sciences Database

国家哲学社会科学学术期刊数据库
National Social Sciences Database

8.以卷数和章节数目取名　即以书的篇、章、节、卷的具体数目而取名，如སུམ་ཅུ་པ《三十颂》、རིགས་པ་དྲུག་ཅུ་པ།《六十颂正理论》、ཇོ་བོ་རྗེའི་བསྟོད་པ་བརྒྱད་ཅུ་པ།《至尊阿底峡八十赞》、བསྟོད་པ་བརྒྱ་ལྔ་བཅུ་པ།《一百五十赞》、སྒྲ་སྦྱོར་བམ་པོ་གཉིས།《语合二卷》等。颂或赞是梵语量词，梵音译作伽陀、偈陀，略作偈。各句字数相等的诗歌体，每四句称为一颂。书名中出现的表示数量的“三十”、“六十”、“八十”等一般为颂的概数，而不是确数。卷为构成卷帙的数量，每卷包括若干组偈颂。

以上这些为藏文书名的主要取名法，若细分还能分出很多。另外，在一个书名中同时运用上述几种方法的也有不少，故阅读时需要仔细辨认。更为特殊的是藏文中除了散文体的书名外，还有个别偈颂体的书名。如མ་ཞུས་འགྲོ་བ་ཀུན་ལ་རྗེས་ཆགས་པས། །པདྨ་རཱ་གའི་ཅོད་པཎ་གཙུག་འཛིན་པ། །ལྷ་པ་གང་གིས་བླ་མའི་བཀའ་བསྒྲུབ་ཕྱིར། །རང་རྒྱུས་ཐོག་ན་རང་གི་ལོ་རྒྱུས་བཀོད།།《随爱诸众生，住持赤珠冠，我为履师命，盛年书自传》。

二、藏文书名的构成特征

藏文书名，一般由本名、修饰限制语、喻体等构成。但具体构成情况多样，各种藏文书名有不同的构成特点，一般可以概括为4种：

1.以本名单独构成书名　如སུམ་ཅུ་པ།《三十颂》、སྦ་བཞེད།《巴协》、གཟུགས་ཀྱི་ཉི་མའི་རྣམ་ཐར།《苏吉尼玛传》、སྒྲ་ལ་འཇུག་པ།《入声明论》等。这类书名只由书的本名构成，不加任何附加成分，具有简短、醒目、明快的特征。

2.以修饰或限制语和本名构成书名　如བཀའ་དྲིན་གསུམ་ལྡན་རིགས་དང་དཀྱིལ་འཁོར་རྒྱ་མཚོའི་མངའ་བདག་མཁན་ཆེན་ཡོངས་འཛིན་རྡོ་རྗེ་འཆང་རྗེ་བཙུན་བློ་བཟང་ཚུལ་ཁྲིམས་བྱམས་པ་རྒྱ་མཚོ་དཔལ་བཟང་པོའི་རྣམ་ཐར།《具足三恩诸部曼荼罗海主大堪布经师金刚持至尊洛桑楚臣绛巴嘉措传》、དཔལ་རྡོ་རྗེ་རྣལ་འབྱོར་མའི་སིནྡྷུ་རའི་དཀྱིལ་འཁོར་དུ་བདག་ཉིད་འཇུག་ཅིང་དབང་བླངས་པའི་ཆོ་ག《金刚瑜伽母生都惹曼荼罗自入法并受灌顶仪轨》、འཕགས་པ་སྤྱན་རས་གཟིགས་ཀྱིས་གྲུབ་ཆེན་མི་ཏྲ་ཛོ་ཀི་ལ་གསུངས་པའི་ཕྱག་རྒྱ་ཆེན་པོ་སེམས་ཉིད་ངལ་གསོའི་གསུང་འགྲེལ་སྙིང་པོ་བསྡུས་པ།《圣观世音传授大成就师弥扎卓吉之大手印心性息劳法注释精要》等。这类书名一般由两个部分构成，前部分为修饰或限制语，后一部分为本名，但结构不算复杂，易于理解。

3.以本名和修饰语构成书名　如ལྟ་ཁྲིད་མུན་སེལ་སྒྲོན་མེ།《正见教导除暗明灯》、མཛོད་ཀྱི་འགྲེལ་པ་ལེགས་བཤད་གསེར་གྱི་ལྡེ་མིག《俱舍论之释嘉言金钥匙》、སྐྱབས་འགྲོའི་ཁྲིད་ཡིག་དངོས་གྲུབ་ཀུན་འབྱུང་།《皈依导言悉地俱生》、བརྡ་སྤྲོད་བློ་གསལ་དགའ་སྟོན།《语法明慧喜宴》、ཀླུ་སྒྲུབ་དགོངས་རྒྱན་ལ་ཚེ་མོང་དུ་བཏག་པ་མི་འཇིགས་སེང་གེའི་ང་རོ།《龙树中观义饰无畏狮啸》等。这一类书名在其修饰部分一般用《诗镜》中的直叙修饰法和比喻修饰法，有时候也用双重比喻修饰法和双关修饰法等。几乎历代藏族学者都或多或少地采用具有这一构成特征的书名，因此，以此取名的藏文书名为数最多。

4.以修饰或限制语和本名加喻体构成书名　如མཁས་པ་དང་བླུན་པོ་བརྟག་པའི་བསྟན་བཅོས་དགའ་ལྡན་ལེགས་བཤད་པད་མ་དཀར་པོའི་ཚན་པོ།《辨别贤愚之论著甘丹格言白莲束丛》、གངས་ཅན་ཡུལ་གྱི་ས་ལ་སྤྱོད་པའི་མཐོ་རིས་ཀྱི་རྒྱལ་བློན་གཙོ་བོར་བརྗོད་པའི་དེབ་ཐེར་རྫོགས་ལྡན་གཞོན་ནུའི་དགའ་སྟོན་དཔྱིད་ཀྱི་རྒྱལ་མོའི་གླུ་དབྱངས།《主述下凡天神雪域王臣之史册圆劫童宴杜鹃歌》、བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་རྟག་ཏུ་ངུའི་རྟོགས་བརྗོད་སྙན་དངགས་དཔག་བསམ་ལྗོན་པ།《大菩萨常啼诗体传记如意宝树》等。这一类书名共由3个部分构成，前部分为用来修饰或限制中心语，中间部分为书的本名或真名，后部分为用来打比方的喻体，故字数相对多、结构相对复杂。对这类书名，汉语读者若缺乏藏文书名常识，辨认起来会有一定困难，但掌握其结构特征和组合规律后，也不是特难理解。就拿第一个例子来说，དགའ་ལྡན་ལེགས་བཤད།是以地所取的书之本名，མཁས་པ་དང་བླུན་པོ་བརྟག་པའི་བསྟན་བཅོས།(辨别贤愚之论著)是本名前的限制语部分，是用来说明该书属于哪方面的内容，也是开宗明义性质的文字。པད་མ་དཀར་པོའི་ཚན་པོ།(白莲束丛)是本名的喻体部分，采用了《诗镜》中的“省格形象化”即略去本体与喻体间的属格，以形成同位关系的形象化修辞手法，相当于现代汉语比喻辞格中的隐喻修饰法。例三、例四的结构与例一基本相同，只是加于本名前的修饰语相对简单些。例二在构成成分上则有点特殊，在其本名དེབ་ཐེར་རྫོགས་ལྡན་གཞོན་ནུའི་དགའ་སྟོན།(史册圆劫童宴)中将“史册”比喻成“圆劫童宴”后，接着又用喻体“杜鹃歌”来比喻“圆劫童宴”。这种修饰法在藏文修辞学中叫做双重隐喻比喻法，

国家哲学社会科学学术期刊数据库
National Social Sciences Database

而汉文中没有类似的修辞手法及其运用习惯。历代藏族学者著书时很善于在书的本名前后加一连串修饰语,致使整个书名字数很多,有的长达一百字以上,这给人们了解和掌握藏文书名结构及特征带来一定的困难。但从其结构看,还是由上述修饰或限制语和本名加喻体三部分构成。

《藏文书名刍议》一文认为,一个完整的藏文书名,差不多都由四部分构成,并把ཞེས་བྱ་བ་བཞུགས་སོ།།(叫做某某书载此)当作书的结尾组成部分,说“这一部分的作用相当于现代汉语中的书名号,也是个较重要的部分,传统的习惯上认为在书名之末用了它才能表示该书名称的完整和完结。书名上用不用这一部分,有时还是判断这个名称是否属于书名的一个标准呢!书名上用了这一部分,还可烘托该书内容的庄重气氛。”①对于这一观点,本人则不敢苟同。因为在藏族历史上,每本书的正名往往会在该书的后记中被作者所注明,而已有藏文古籍的后记中均没有发现末尾加有ཞེས་བྱ་བ་བཞུགས་སོ།།字样的书名。因此,大藏经《甘珠尔》和《丹珠尔》目录及东噶大师《藏文目录学》中都没有把ཞེས་བྱ་བ་བཞུགས་སོ།当作书名的组成部分来对待。此外,本人就这一问题咨询过相关专家,他们一致认为ཞེས་བྱ་བ་བཞུགས་སོ།།是每本书后来经整理刻板印刷时,为表示对上师及其著作的敬意,由各自的弟子等加上去的,原文本身并不存在。再说藏文中བཞུགས字是敬语词,一般不用于自己及其相关事物。因此,说藏文书名一般都由四个部分构成,结尾都带有ཞེས་བྱ་བ་བཞུགས་སོ།的观点恐怕难以成立。

藏文书名在不同历史时期,其构成特点有所不同。具有上述那些构成特征的各类藏文书名在藏族历史上并不是突然出现的,而是经过了由简到繁的历史过程。吐蕃时期及其后近400年的封建割据时期,藏文书名大都很简短,一般由上述一、二、三种结构形式构成,其中具有第一种构成特征的为数最多。如སུམ་ཅུ་པ།《三十颂》、རྟགས་འཇུག《字性组织法》、ཡི་གེའི་རྣམ་འགྱུར་གྱི་བཟོ།《造字法》、ཀ་མད་སུམ་ཅུར་བསྒྱུར་བ།《三十字母确定法》、སྔགས་ཀྱི་བཀླག་ཐབས་ཐུན་སེལ་སྒྲོན་མེ།《梵文拼读法明灯》བཀའ་ཆེམས་བཀའ་ཁོལ་མ།《柱藏史》、རྦ་བཞེད།《巴协》、པདྨ་བཀའ···ཐང་།《莲花遗教》等。到了萨迦政权时期,尤其是旦智的《诗镜》传入藏区后,藏族学者很快把《诗镜》中的各种修辞手法广泛运用于书名方面,致使藏文书名修饰语增加、字数增多、结构复杂,出现了具有上述第四种构成特征的很多书名。曾在很长一段时间,历代藏族学者都争相运用这一构成方法来取书名,并蔚然成风,从而在书名形象化修饰等方面形成了自己独特的民族风格。汉藏翻译家贺文宣说:“即使修词理论比较发达的古印度当时也没有在书名上广泛运用形象化修饰法。而《诗镜》传入西藏后,广大藏族学者们不仅很快地把形象化修饰法运用于写作,而且广泛运用于书名方面。这是历代藏族学者的一大创造,也是青出于蓝而胜于蓝的独辟蹊途。”②

那么,为什么在藏族历史上有的学者在书名中大量运用比喻等修饰手法,使书名加长,有的则只用简短的书名呢?这除了作者自己的习惯和爱好外,可能还有以下三种原因:一是按书的篇幅的长短而定的。一般来说,篇幅长的,书名似乎用构成成分全、字数相对多的方式取名,这样不但能与全书协调,而且能概括整个内容。反之,书的内容篇幅短的,书名相应较短,这样才会协调。二是按书内容的重要程度而定。内容重要一些的,即使篇幅短,也需要较长的书名,以示庄重(即在书名中运用很多比喻等修饰语,以与庄重的内容相协调);三是由著作封面的大小而定。有的著作部头大,封面长而宽,书名字数少了既与部头不相配称,也影响封面的美观。相反,有的部头小,封面短而窄,如果书名太长,则显得既不协调,也无必要。

三、藏文书名的翻译

通过以上介绍,我们能大致了解藏文书名的主要取名法及其结构特征,同时也发现其不少独特性。那么,怎样翻译成汉文呢?笔者认为主要应该采取以下3种方法:

1、*直译*　这是一种最基本、最常用的翻译方法,主要用来翻译简短、醒目的藏文书名。如ཤེལ་སྒྲོར་སྦྲིག······

---

① 贺文宣:《藏文书名刍议》[J],《西北民族学院学报》1989年第2期,第171页。

② 同上,第172页。

国家哲学社会科学学术期刊数据库
National Social Sciences Database

པའི་གཞི་མ།《基本组合法》、ཐོན་མིའི་མདོ་རྙིའི་སྒྲ་མདོ།《吞弥梵文纲要》、སྒྲ་མདོ།《声论》、བཀའ་བློན་རྟོགས་བརྗོད།《噶伦传》等。从藏文书名的取名法看,能直译的有:以作者姓名取名的,以内容取名的,以特殊作用或功能取名的,以所依据的论说等取名的,以地名取名的,以请教者姓名取名的,以比喻等修辞手法取名的,以及以卷数和章节数目取名的。如ཙནྡྲ་པའི་མདོ།《旃陀声明》、བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་སྤྱོད་པ་ལ་འཇུག་པ།《入菩萨行论》、རྩིས་ཀྱི་བསྟན་བཅོས་མཁས་པ་དགའ་བྱེད།《历算论智者生喜》、ཟབ་མོ་ལྟ་བའི་རྣམ་བཞག་བློ་བཟང་ཞལ་ལུང་།《甚深观见概说洛桑言教》、དགེ་སློང་གི་བསླབ་བྱ་གནམ་ཅེ་ཞེང་མ།《比丘戒律南泽当玛》、ལྷ་མོ་བཞིས་ཡོངས་སུ་ཞུས་པ།《四天女所问经》、ལེགས་སྦྱར་བང་མཛོད།《梵文宝库》、སྟོང་ཉིད་བདུན་ཅུ་པ།《七十空性论》等。但这并不是说凡是由上述八种取名法取名的书名都能毫无选择地直译,只是说它们其中那些简洁的书名才能够进行直译。不过相比而言,以作者姓名取名的、以地名取名的、以请教者姓名取名的以及以卷数和章节数目取名的书名能直译的相对多些。

从结构看,以本名单独构成的藏文书名都可直译外,还有一部分以修饰或限制语和本名构成的藏文书名及以本名和修饰语构成的藏文书名,只要其修饰语或限制语不长,比喻部分未运用双重暗喻或隐喻手法的也都可以进行直译,如རྗེ་བཙུན་འཇམ་དབྱངས་བཞད་པའི་རྡོ་རྗེའི་གསང་རྣམ།《至尊嘉木样协巴多杰秘传》、ཚད་མ་རིགས་གཏེར།《量理宝藏》、སྙན་ངག་མེ་ལོང་།《诗镜》、རྒྱལ་རབས་གསལ་བའི་མེ་ལོང་།《王统世系明鉴》等。甚至个别以修饰或限制语和本名加喻体构成的藏文书名也可以进行直译,如ཆོས་ཀྱི་རྒྱལ་པོ་དྲི་མེད་ཀུན་ལྡན་གྱི་མཛད་ཚུལ་རྒྱས་པ་མུ་ཏིག་ཕྲེང་བ།《法王赤美更登传记珠鬘》,只不过能这样直译的为数不多而已。从时间上看,吐蕃时期及中世纪封建割据时期的藏文书名一般都可以进行直译。自萨迦派建立政权起,因受印度修辞学论著《诗境》的影响,藏文书名修饰语增多,辞格叠用,到了甘丹颇章时期达到了登峰造极的地步。在这一时期形成的大部分藏文书名一般要略译或改译,而不能直译。相比作家文学,来自民间的由广大群众集体创造的文学作品之名因其简洁明快而大多可以直译。就拿代表古代藏族民间文化和口头叙事艺术最高成就的《格萨尔王传》来说,其中很多部本的名称都可以进行直译,如ཉི་གླིང་གཡུལ་འགྱེད།《白岭之战》、མ་ཉེལ་ཟག《玛燮扎》、བྱི་རིའི་བྱུར་རྫོང་།《歇日珊瑚国》、གནམ་ཐེཙ་གཏེར་རྫོང་།《南铁宝藏》、ཏོག་གླིང་གཡུལ་འགྱེད།《陀岭之战》、མོན་གླིང་གཡུལ་འགྱེད།《门岭之战》、མི་གླིང་གསེར་རྫོང་།《梅岭金国》、རི་ནུབ།《日努》等。特别需要强调的是,不管来自民间的还是非民间的,以主要人物作为书名的必须进行直译。如གླིང་གེ་སར་རྒྱལ་པོའི་སྒྲུང་།《格萨尔王传》、རྣལ་འབྱོར་གྱི་དབང་ཕྱུག་ཆེན་པོ་མི་ལ་རས་པའི་རྣམ་ཐར།《大瑜伽师米拉日巴传》、ར་ལོ་ཙ་བའི་རྣམ་ཐར་འཇིགས་མཛད་འོད་སྣང་།《热译师传威德之光》、ཐང་སྟོང་རྒྱལ་པོའི་རྣམ་ཐར།《汤东杰布传》、གཟུགས་ཀྱི་ཉི་མའི་རྣམ་ཐར།《苏吉尼玛传》等。这些人物是特定时代和特定社会环境中的典型历史人物,他们的性格、命运和精神都具有鲜明的时代性、社会性和民族性,如格萨尔王代表盖世英雄,米拉日巴代表艰苦卓绝,热译师代表神通广大。直译以这些典型人物为题目的书名,会更有影响力,久而久之,他们的名字更是一种形象或精神的象征。

总之,上述这些能够直译的书名,其特点是字数相对较少,有的甚至片言只语,寥寥数字,结构不算复杂,但都能显露作者的意图、心迹和著作的主旨和精髓。因此,对于类似书名,尽量或必须直译,以保持原名的"原汁原味",求得书名和内容的和谐统一。

2、**略译** 藏文中有一部分书名结构复杂、字数偏多、辞格叠用,往往由修饰或限制语、本名加喻体三部分构成,本名前的修饰或限制语一般很长,比喻部分还采用双重比喻法。藏族历史上,萨迦政权时期、帕竹政权时期以及甘丹颇章政权时期的藏文书名大多有此特点。如《དགེ་ལྡན་སྙན་བརྒྱུད་ཀྱི་ཟབ་ལམ་བླ་མའི་རྣལ་འབྱོར་དཀའ་ལྡན་ལྷ་བརྒྱ་མའི་ཆོག་འགྲིལ་འཁྲིད་ཡིག་ཁྱུང་བསྡུས་འཆི་མེད་བདུད་རྩིའི་བང་གཏེར》《འཆི་མེད་མཛོད་ཀྱི་གཞུང་ལ་བརྟེན་ནས་ལེགས་པར་སྦྱར་བའི་སྐད་ཀྱི་མིང་དང་རྟགས་ཀྱི་འཇུག་པ་གསལ་བར་བྱེད་པའི་བསྟན་བཅོས་ལེགས་བཤད་སྣ་བརྒྱ་འབྱེད་པའི་ལྡེ་མིག》《སྙན་ངག་གི་བསྟན་བཅོས་ཆེན་པོ་མེ་ལོང་ལས་བཤད་པའི་དོན་རྒྱན་ལུས་ཙམ་སོ་ལྔའི་རྣམ་པར་བཤད་པ་བློ་གསལ་གཞོན་ནུའི་མགུལ་རྒྱན་ཡིད་འོང་ཨུཏྤལའི་ཕྲེང་བ》《དཔལ་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་ཀཱཤྱ་པ་མི་བསྐྱོད་རྡོ་རྗེའི་ཞབས་ཀྱིས་སྤྲུལ་པ་འཇིག་རྟེན་གསུམ་གྱི་མགོན་པོའི་དབོན་མཁྱེན་རབ་ཀྱི་དབང་ཕྱུག་རིན་པོ་ཆེ་རྣམ་རྒྱལ་ཆོས་ཀྱི་གྲགས་པ་ལ་དུས་པའི་ཆོས་དགོངས་པ་གཅིག་པའི་བཤད་པ་དགྲེས་པར་གནང་བའི་གསུངས་རྒྱུན་དང་པོར་སློབ་མ་དག་གིས་རེག་ཟིག་ཏུ་བྱས་ཤིང་ཕྱིས་རྒྱལ་བ་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་ཀྱི་ཞལ་ལུང་དྲི་མ་དང་བྲལ་བ་བདུད་རྩིའི་འདོད་སྣེར་གྲུབ་པའི་དཔྱིད་ཟིག་གཞོན་ནུ་བདེ་བའི་ཡང་ཆོ་གར་དགྱེའི་སྙིག་པ་ཀུན་མཁྱེན་རབ་ཏུ་འབར་བའི་ཕུང་པོ་བསྐལ་མེ་འཇིགས་བྱེད་ཅེས་བྱ་བ་ཚོགས་དང་པོ་གཞན་འགྲེལ་དུ་མཛད་པ》等。若将它们直译成汉文为:

国家哲学社会科学学术期刊数据库
National Social Sciences Database

国家哲学社会科学学术期刊数据库
National Social Sciences Database

《甘丹派耳传深道上师瑜伽喜足天众之句释简明导引·长寿甘露供仪》《据甘露藏一书以阐明梵语名与音势之论述·开善言百门之钥》《诗镜中所说三十五种意义修饰法解说·智童颈饰悦意青莲鬘》《圆满佛陀噶玛巴·弥觉多杰为郊巴三世祜主之侄智慧大师朗吉曲扎活佛悦授〈正法同一〉之解说,初由弟子笔录,后为达赖喇嘛之〈无垢教言·如意甘露成就精要英姿青年灭除安姿百舞媚态一切智蕴之劫火〉第一品诸另释》。但这样翻译后,由于汉藏书名文化的差异,汉语读者恐怕难以理解和接受,特别是当这些书名将作为单行出版物的名称出现时更不能如此直译。因为原原本本直译出来不仅封面上不易容纳,即使勉强容纳下来,也不符合汉文书名的表达习惯。那么,这些具有独特民族风格的藏文书名我们将怎样翻译成汉文呢?陈兵先生曾说“翻译书名时除尽力传达原著的基本内容和作者的创作意图外,还应顾及读者的欣赏习惯和心理。因为读者是审美的主体,他们在阅读时并不是被动的接受译文的信息,而是以其固有的审美意识积极地参预”。①“这种阅读前即已存在的审美意识,决定了读者对所读译文的内容和形式的取舍标准,决定了他阅读的重点,也决定了他对译文的基本态度与评价”②。因此,我们翻译藏文书名时也一定要顾及汉语读者的欣赏习惯和心理,若不顾及就会失去读者。而失去了读者的译作,就不会有多大存在价值。

我国翻译家卞之琳说:“翻译书名时应顾及目的语的习惯。”③汉语书名以简洁著称,讲究言简意赅。因此,笔者认为,翻译那些结构复杂、字数偏多、辞格叠用的藏文书名时,应该根据具体的情况要灵活采取略译等办法。那么,哪些藏文书名可以略译呢?我们知道,在藏族历史上凡是结构复杂的书名,为便于称呼几乎都有其简称。对于这些书名,我们首先要弄清其简称是什么。如果其简称能表明该书的学科类别或大义,一般就可以将其翻译成汉文,以作书名,如《བོད་ཆེན་པོའི་སྲིད་ལུགས་དང་འབྲེལ་བའི་རྒྱལ་རབས་དེབ་ཐེར······དཀར་པོ》《དེབ་ཐེར་དམར་པོ་རྣམས་ཀྱི་དང་པོ་ཧུ་ལན་དེབ་ཐེར》《རྒྱལ་རབས་འཕྲུལ་གྱི་ལྡེ་མིག་གམ་དེབ་ཐེར་དམར་པོ་གསར་མ》等。这些藏文史书的简称,分别为《དེབ་ཐེར་དཀར་པོ》《དེབ་ཐེར་དམར་པོ》《དེབ་ཐེར་དམར་པོ་གསར་མ》,它们都能表明属类,也很简洁。所以,可以将它们逐一译成《白史》《红史》《新红史》。上述第三本书虽然还有叫《རྒྱལ་རབས་འཕྲུལ་གྱི་ལྡེ་མིག》的简称,但译成汉文《王统幻化之钥》后,汉语读者则不易理解,甚至会产生歧义,故不采纳为好。藏文中有很多类似于这种同一本书有若干种简称的情况。对此,我们最好选译其中使用频率最高,能反映原作特色,又被汉语读者容易接受的一种,其余的可以在译著前言或后记中说明,亦可用脚注方法加注处理。

有些藏文书名虽有简称,但其简称往往是某一喻体。若不加认真考察,简单地将其译成汉文,译文则很难表明著作的属类或大义,甚至会被误读成其他体裁的著作。对这类藏文书名,最好从其全名中找出最能表意的关键词进行略译。如《གངས་ཅན་ཡུལ་གྱི་ས་ལ་སྤྱོད་པའི་མཐོ་རིས་ཀྱི་རྒྱལ་བློན་གཙོ་བོར་བརྗོད་པའི་དེབ་ཐེར་རྫོགས་ལྡན་གཞོན་ནུའི་དགའ་སྟོན་དཔྱིད་ཀྱི་རྒྱལ་མོའི་གླུ་དབྱངས》,其简称通常叫《དཔྱིད་ཀྱི་རྒྱལ་མོའི་གླུ་དབྱངས》,意为“杜鹃歌”或“布谷鸟之歌”。汉语读者初见此名后,无疑会认为是一本文学类著作,而不会想到是一本历史著作。因此,我们只能从全名中找出གངས་ཅན་ཡུལ།(雪域、藏地,可以引申为藏族)、རྒྱལ་བློན།(王臣)、བརྗོད་པ།(记)等关键词后,略译成《藏地王臣记》或《西藏王臣记》。又如《ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པའི་མན་ངག་གི་བསྟན་བཅོས་མངོན་པར་རྟོགས་པའི་རྒྱན་འགྲེལ་པ་དང་བཅས་པའི་རྒྱ་ཆེར་བཤད་པ་ལེགས······བཤད་གསེར་གྱི་ཕྲེང་བ》,其通常的简称叫ལེགས་བཤད་གསེར་གྱི་ཕྲེང་བ།,汉意为“嘉言金鬘”或“善说金鬘”。汉语读者见到此名后同样不会认为是一本佛学著作,故最好从其全名中找出要义或正名部分མངོན་པར་རྟོགས་པའི་རྒྱན་འགྲེལ་དང་བཅས···པའི་རྒྱ་ཆེན་བཤད་པ།,略译为《现观庄严论疏释广解》。这样便忠实贴切地揭示了全书的主旨或要义,对读者了解全书的内容大有裨益。不过找简称还是找关键词都很不容易,因为对同一本藏文书,不同地区有不同的简称,不同教派有不同的简称,甚至不同学者有不同的简称,究竟孰优孰劣,孰取孰舍,一时难以定夺。同样找关键词时,既要正确掌握原名全称,又要善于抓住其要义部分;既要精确表达原文主旨,又要力求译文短小精悍,而绝不能顾此失彼。

---

① 傅仲选:《实用翻译美学》[M],上海:上海外语教育出版社,1998年,第148页。

② 同上,第148页。

③ 《中国当代翻译百论》[M],重庆:重庆大学出版社,1994年,第658页。

国家哲学社会科学学术期刊数据库
National Social Sciences Database

国家哲学社会科学学术期刊数据库 National Social Sciences Database

3、改译　藏文中还有一些结构复杂的书名，不但不能将其简称直译后作书名，而且也不能简单地从其全名中找出几个关键词进行直接略译。对这些书名，我们最好采取改译的办法，即对原标题进行较大的改造，甚至弃之不用，而另外起名，为此还往往要采取增译和减译等方法，如《གངས་ཅན་བོད་ཀྱི་བརྡ་སྤྲོད་པའི་བསྟན……བཅོས་སུམ་ཅུ་པ་དང་རྟགས་འཇུག་གི་རྣམ་གཞག་རྒྱ་ཆེར་བཤད་པ་ཐོན་མིའི་ཞལ་ལུང》。该书简称为《ཐོན་མིའི་ཞལ་ལུང》，是由藏文中特有的同类事物比喻中的喻体所构成，汉意为"吞弥教言"，意思是才旦夏茸大师自称所著这本语法著作就像藏文创造者吞弥桑布扎亲自教授那样准确无误。但从这一简称，汉语读者很难知道它是语法类著作，故不能将其翻译后当书名使用。同样，在其全名中虽然也可以找出表明该书主旨或要义的"藏语文法"四个关键词，但这又是所有藏文文法著作的统称，不能单独作为它的特有名称。因此，我们就只能采取增译的办法，即在该书的简称前面，加上作者的姓名，译成为《才旦藏文文法》或《才旦夏茸藏文文法》，以与其他同类著作《司徒藏文文法》《札得藏文文法》等相区别。又如《རྒྱ་གར་ནག་ཧོར་བོད་ཀྱི་ཡུལ་དུ་བསྟན་པ་བསྟན་འཛིན་ཇི་ལྟར……བྱུང་ཚུལ་མདོར་བསྡུས་ཙམ་བརྗོད་པའི་ཆོས་འབྱུང་ཡོངས་འདུས་ལྗོན་བཟང》，其简称叫《དཔག་བསམ་ལྗོན་བཟང》，意为"如意宝树"。从这个简称，汉语读者很难获得关于该著作的任何关键信息，同样也很难认为是一本佛教史著作。故译者只好从其全名中选出བསྟན་པ།(佛教)、ཇི་ལྟར་བྱུང་ཚུལ།"史"等关键词，前加作者之名"松巴"，改译成《松巴佛教史》。由我国著名汉藏翻译家蒲文成先生与才让先生合译的该书汉译本名称也正是如此。我想，这是两位先生深思熟虑、反复提炼的结果，而不是随意想象出来的。

如上所述，对于个别藏文书名，不但要放弃原有书名，而且还要根据书的内容重新命名。如《ཅོ་ནེ……བསྟན་འགྱུར་དཀར་ཆག》，直译为《卓尼丹珠尔目录》。该书是应卓尼第十四代土司丹松才让及其祖母仁钦华宗的请求，由二世嘉木样久美昂波大师撰写。书的第五章"刻印《丹珠尔》所参阅的蓝本及其目录"中，作者明确写道："这里所排的目次和布顿大师与五世达赖喇嘛所编的目次稍有不同，但是推诿说早以德格版为蓝本刻成，故按德格版的目录原封不动地做了编排，因为原目录并非我本人所撰，故在此删去"。① 所以，《卓尼丹珠尔目录.》这部书中缺少了真正的目录，其内容与书名并不相符。该书更多地讲述的是佛教的产生和发展以及在藏区的广泛传播等内容。因此，译者杨世宏先生对该书进行翻译并出版时，对书名做了修改，改名为《西藏佛教史》，这个书名比较贴近书的实际内容。其实，如果将此书译为《藏族佛教史》会更确切些。类似的还有《ལེགས་བཤད་རིན་པོ་ཆེའི་གཏེར་མཛོད》，直译为《嘉言宝藏》或《格言大宝藏》。从这个名称读者自然会以为是一本藏族格言类著作，而书中所讲的却是苯教的源流。因此，该书被译为《藏族苯教源流》，既有新意，又很贴切。在以往的一些翻译中，个别藏文书名被改译得很不恰当，如《བཀའ་ཆེམས་ཀ་ཁོལ་མ》，通常被译为《柱间史》。笔者以为若译为《柱藏史》似更确切。因为它是印度高僧阿底峡尊者在11世纪中叶，从拉萨大昭寺释迦佛殿宝瓶柱的顶端掘藏出来的。其实根据该书第二个名称《བོད་ཀྱི་རྒྱལ་པོ་སྲོང་བཙན་སྒམ་པོའི་རྣམ་ཐར་བཀའ་ཆེམས་གསེར་གྱི་འཕྲེང་བ》译为《藏王松赞干布传遗训宝鬘》更能反映著作的基本内容。但有人却把它译成为《西藏的观世音》。这种改译，在全球范围掀起藏传佛教热的今天，也许能吸引更多读者，并扩大译著的销售量，从而获取更多的经济利益，然而与著作的要义相背离。所以，笔者认为这种译法是不可取的。总之，翻译那些藏文长书名时，不管略译或改译，译名应该尽可能地体现原作的主要思想和特色，同时要注意不能与其他同类书名相混淆。

为了让汉语读者能够直观了解那些略译或改译过的书名之原始名称及其结构特征，译者在其译著的前言或后记中，不妨将原名直译出来加以说明。另外，翻译藏文书目类时也可以全称直译。汉藏翻译家贺文宣说："书目类的翻译，每本书名都原原本本直译过来即可，如藏文书名典籍以及一些高僧大德传记后面所附此人著作的书目译法即是。"②藏汉翻译家周季文说："在旧版本的图书目录的翻译中，一般采取直译全称的办法。"③基于这种认识，由民族出版社出版的《藏文典籍目录》三卷本等相关图书中都采用了全称直译的办法。

① 久美昂波：《卓尼丹珠尔目录》[M]，兰州：甘肃民族出版社，1986年，第453页

② 贺文宣：《藏汉翻译教程》[M]，北京：中央民族大学出版社，1995年，第38页。

③ 周季文、傅同和：《藏汉互译教程》[M]，民族出版社，2005年，第268页。

国家哲学社会科学学术期刊数据库 National Social Sciences Database

国家哲学社会科学学术期刊数据库
National Social Sciences Database

四、藏文书名翻译的基本要求

以上概述了藏文书名的三种主要译法,即直译、略译和改译。至于藏文书名翻译究竟有哪些基本要求,笔者认为可以概括为三点,简称"二精一得"。

一要精确。不管翻译什么类的藏文书名,首先要讲究精确,做到"信",不仅每个措词都要求精准,而且书名应与原文内容相契合。如,《གཞོན་ནུ་ཟླ་མེད་ཀྱི་གཏམ་རྒྱུད》,很多人将其译成《青年达美的故事》,但在藏文中གཞོན་ནུ是少年,青年则叫ན་གཞོན,很显然应该译作《少年达美的故事》。我国翻译家严复说过:"译事三难:信、达、雅。求其信,已大难矣!顾信矣不达,虽译犹不译也,则达尚焉……凡此经营,皆以为达;为达,即所以为信也"。①翻译藏文书名时又何尝不是如此呢?

二要精炼。如前所述,大部分藏文书名结构复杂,字数偏多,翻译时一般要略译或改译,故更要讲究精炼。只有精炼,才能醒目,才准确且富有吸引力。为此,译者要善于抓住要义,删除那些无关紧要的细节部分,还要灵活采用增译和减译的办法,甚至要改变原文的语言表达方式,而绝不能照字面直译,否则会显得繁琐冗长,读来索然寡味。若翻译《བོད་ཀྱི་ཡུལ་དུ་བསྟན་པ་དང་བསྟན་འཛིན་ཇི་ལྟར་བྱུང་ཚུལ་མདོར་བསྡུས་ཙམ་བརྗོད་པ》时,不能直译成《简述藏族地区佛法及持法者怎样形成史》,而要略译为《藏族佛教简史》。又如《གྲུབ་མཐའ་ཐམས……ཅད་ཀྱི་ཁུངས་དང་འདོད་ཚུལ་སྟོན་པ》不能按字面译成《讲述一切宗派渊源与教义》,而要在不影响表达原文主旨的基础上,通过减词和换词改译的办法,结合译语的语言特点和表达习惯,应译为《宗派源流》,这样既精确,又精炼。一言以蔽之,译名要言简意赅,切忌拖泥带水。

三要得体。不管翻译什么类的藏文书名,要符合原文遣词造句的语言风格和文体风格。藏文书名与其他民族书名有所不同,在内容上更多地涉及到佛教思想,而佛教有自己固定的特殊用语,与世俗语明显不同。因此,翻译藏文书名中出现的佛教词语时一定要用相关固定的术语来表述,切忌用一般词语来进行代译或概译,否则很难畅其所言,达其所意,显其特色。如"出离心"不能用"厌恶心"来代译,"贪嗔痴"不能用"欲憎愚"来代译,"四臂观音"不能用"四手观音"来代译,"菩提心"不能用"慈悲心"来代译,"次第"不能用"过程"来代译,等等。另外,藏文书名中很注重运用修辞手法,而大多数书名中的修辞部分如前所述一般需要略译。但专讲诗论和修辞手法的著作之名,最好直译,以求得书名与内容的和谐统一,如སྙན་འགྲེལ་དབྱངས་ཅན་དགྱེས་གླུ།《诗注妙音欢歌》、སྙན་འགྲེལ་དབྱངས་ཅན་ངག་གི་རོལ་མཚོ།《诗注妙音语之戏海》、སྙན་འགྲེལ་མི……འཇིགས་སེང་གེ་ང་རོ།《诗注无畏狮子吼》。只有这样,才能与同类书名相区别,不致成为同名而容易产生混淆。

总之,翻译藏文书名,应在力求保留原文独特风格的基础上,更要关注目的语的表达习惯及译语读者的审美心态。只有这样,才能在目前的汉藏文化交流中,有效地实现藏文书名汉译的目的。为此,凡简短、醒目、明快的藏文书名一般要进行直译,对那些字数偏多、结构复杂、辞格叠用的则根据具体情况要略译或改译。不管采取什么样的翻译方法,译文一定要精确、精练和得体。相信汉藏译者们,只要认真思考,不断探索,在藏文书名汉译方面一定能探索出既切合实际,又行之有效的路子来。

[本文责任编辑　央珍]

[作者简介]　仁增,天津大学公共管理博士生,青海民族大学藏学院教授。傅利平,天津大学公共资源管理研究中心教授、博士生导师(天津　300072);桑杰,青海民族大学藏学院教授、博士生导师(西宁　810007)。

① 罗新璋编:《翻译论集》[C],北京:商务出版社,1984年,第136页。

国家哲学社会科学学术期刊数据库
National Social Sciences Database